

ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ ΜΕΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΤΟΣ Α'. ΑΡΙΘΜΟΣ 10 ΑΘΗΝΑΙ 2 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1935	ΙΔΙΟΚΤΗΤΑΙ } ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ: } Κ. Δ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Μ. ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΥ	ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΘΕΩΝΟΣ 6 - ΑΡ. ΤΗΛΕΦΩΝΟΥ 22.018	ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ ΔΡ. 2
--	--	--	-------------------

ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΠΑΙΔΙ

ΑΠΟ ΜΙΑ ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΕΔ. CLAPARÈDE

Όλοι αναγνωρίζουμε σήμερα πόσο χρήσιμη και απαραίτητη για την αγωγή είναι η ψυχολογία και πρό πάντων η ψυχολογία του παιδιού. Και κανένας δεν πρέπει να αμφιβάλλει, πώς το πρώτο χρέος του δασκάλου είναι, αν θέλει η διδασκαλία του να γίνει καρποφόρα, να κινήσει την προσοχή και το ενδιαφέρον των παιδιών του.

Πώς όμως θα το κατορθώσει; Άμα ρίξουμε μια ματιά στα περισσότερα συγγράμματα της καθιερωμένης παιδαγωγικής θα δούμε πώς μας δίνουν ώρατες συμβουλές με ποιο τρόπο θα μπορούσαμε να κάνουμε ενδιαφερτική για τα παιδιά την ύλη που σκοπεύουμε να τους διδάξουμε. Κανένα όμως—κι αυτό είναι το βασικό τους λάθος—δεν πάει τόσο βαθιά για να μας αποκαλύψει την αληθινή πηγή κάθε ανθρώπινης ενέργειας. Και δεν πρέπει να λησμονάμε, πώς άμα δεν εκμεταλλευθούμε τον πλούσιο δυναμισμό της ανεξάρτητης τούτης πηγής για κάθε δράση, το παιδαγωγικό μας έργο μένει ξεκρέμαστο στον αέρα.

Η καθιερωμένη παιδαγωγική, όπου στηρίζεται το σημερινό «παλιό» σχολείο, είναι πέρα-πέρα ποτισμένη ακόμη και σήμερα από την παλιά ψυχολογία, τη γνωστή με το όνομα η «ψυχολογία των έτοιμων ψυχικών ικανοτήτων». Η ψυχολογία αυτή θέλοντας να ερμηνέψει τα ψυχικά φαινόμενα, είχε καταλήξει στην απλή μα και απλοϊκή θεωρία, πώς η ψυχή έχει ορισμένες εμφύτες αυτούτομες ικανότητες σαν ανεξάρτητες οντότητες, π. χ. τη μνήμη, τη φαντασία, την κρίση, τη θέληση κτλ., που η κάθε μια τους εργάζεται ανεξάρτητα από την άλλη και για δικό της λογαριασμό. Πιστεύανε δηλαδή πώς κάθε μια από τις ικανότητες αυτές, ως ειρούμε ή μνήμη, ή φαντασία, είχε το δικό της το βασίλειο, όπου κυβερνούσε απόλυτα κυρίαρχη. Έπάνω σ' αυτή την ψυχολογική θεωρία στηρίχτηκε και στηρίζεται λίγο ή πολύ ακόμη και σήμερα η παιδαγωγική και νόμισε, πώς μπορούσε να γυμνάσει ξεχωριστά τη μνήμη με τις εκθέσεις ή τη γλώσσα με την παπαγαλίστικη διήνηση. Μα η αντίληψη αυτή της ψυχολογίας είναι και άγονη και απλοϊκή, γιατί δεν είναι τίποτε άλλο, παρά απλή περιγραφή, μια ετικέτα που κολλάμε επάνω σε μια ομάδα ψυχικά φαινόμενα, κι έτσι μας αποκοιμίζει και μας εμποδίζει να ζητήσουμε τη βαθύτερη ερμηνεία και το μηχανισμό των ψυχικών φαινομένων.

ΤΟ ΔΗΘΕΝ ΠΡΟΤΕΡΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Είχε όμως, όμολογώ, η παλιά αυτή ψυχολογία και ένα μεγάλο προτερήμα! Ήταν πάντα πρόθυμη και εύκολομεταχείριστη. Οι Παιδαγωγοί ήσαν ενδοτσιασμένοι μαζί τους. Τους έβγαζε όλες τις σκουτούρες από το κεφάλι τους. Τους έδινε τέτια άνεση στη δουλειά τους. Ήθελες να διδάξεις κάτι, να μάθεις στο παιδί κάτι, τί εύκολο, αλήθεια! Έλεγεσ το παιδιού να καλέσει την ανάλογη ψυχική ικανότητα, τη μνήμη, τη φαντασία, την κρίση, ή όποια άλλη, και της ανέθετες την εργασία αυτή. Και είχες ήσυχο το κεφάλι σου και ήρεμη τη συνείδησή σου. Γιατί, αν το παιδί δεν έκανε καλά την εργασία που ήθελες, δεν έφταιες, βέβαια, εσύ. Όλη η ευθύνη ήτανε δική του. Το παιδί, φυσικά, έφταιε, γιατί δεν κάλεσε την ανάλογη ψυχική ικανότητα του όσο έπρεπε επιταχτικά.

Σπουδαίο προτέρημα για το δάσκαλο! Άληθινό ευεργέτημα! Και τί ώραίο και εξυψωτικό να είναι υπεύθυνο το άτομο για τις πράξεις του, υπεύθυνο το παιδί για τα λάθη του! Κανένας, βέβαια, ποτισμένος με την αντίληψη της παλιάς ψυχολογίας δεν μπορούσε να υποθέσει πώς, αν το παιδί δεν πρόσεχε καλά το μάθημά του, αν δεν έκανε καλά τις σχολικές εργασίες, ή πραγματική αιτία για όλα αυτά ήτανε η αδυναμία του παιδιού. Και πώς μπορούσε ο δάσκαλος να σκεφθεί ένα τέτιο πράμα, αφού πίστευε πώς και οι ψυχικές ικανότητες του παιδιού ήσανε πάνοπλες, και παντοδύναμες; Έβγαζε λοιπόν το συμπέρασμα, πώς η πραγματική αιτία ήτανε η αδυναμία του παιδιού και όχι η ανωριμότητά του, ή αδυναμία του, μ' άλλα λόγια πώς έφταιε το παιδί γιατί δεν ήθελε να βάλει σε κίνηση την ανάλογη κάθε φορά ψυχική του ικανότητα, και όχι γιατί δεν μπορούσε.

Το ατύχημα όμως είναι, πώς το ήθικό μεγαλειό μιας επιστημονικής θεωρίας δεν είναι διόλου εγγύηση για τη νομιμότητά της, ούτε αποδεικνύει την ορθότητά της. Η ίδια η παιδαγωγική μας δίνει την πεισιτικώτερη απόδειξη για την ανεπάρκεια και την αντιεπιστημονικότητα της ψυχολογίας «των εμφύτων έτοιμων ικανοτήτων». Οι ίδιοι οι δασκάλοι πρώτοι όμολογούνε, πόσα εμπόδια, α-

νυπέρβλητα πολλές φορές, βρίσκουν στο έργο τους και πόσο δύσκολο τους είναι να κάνουνε τα παιδιά να προσέξουνε, και να μάθουνε το μάθημά τους, όσες τιμωρίες κι αν τους επιβάλλουνε. Από παντού ακούονται οι παρακλητικές φωνές, να καταρτίζονται καλύτερα οι εργάτες της Παιδείας. Και οι ίδιοι οι δασκάλοι ζητούνε να πάρουνε πλατύτερη και βαθύτερη ψυχολογική μόρφωση, για να μπορέσουν ν' αντιμετωπίσουνε καλύτερα τις χίλιες δυσκολίες, που συναντούνε κάθε στιγμή στο έργο τους. Και παντού βλέπουμε ζωηρότατη κίνηση, να χτυπηθεί ή καθιερωμένη ρουτίνα, να γκρεμισθεί το αραχνιασμένο φρούριο της παλιάς ψυχολογίας και να χτισθεί το νέο οικοδόμημα της παιδαγωγικής με ακλόνητη βάση την ατομική ψυχολογία του κάθε παιδιού.

Η ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Η σύγχρονη ψυχολογία μας παρουσιάζει μια πολύ γονιμώτερη αντίληψη. Όχι πια οι «εμφύτες πάνοπλες ικανότητες». Για τη σύγχρονη ψυχολογία η μνήμη, ή φαντασία, το λογικό, δεν είναι ξεχωριστές οντότητες. Είναι ψυχικά όργανα, που έδωσε ή φύση στον άνθρωπο, για να ικανοποιεί κάθε στιγμή τις ανάγκες του. Και για να βάλουμε σε κίνηση τα ψυχικά αυτά μας όργανα—το ίδιο κάνουμε και για τα σωματικά μας όργανα—δεν χρειάζεται τίποτε άλλο παρά να προκαλέσουμε κάθε φορά τις ανάγκες εκείνες, που για χάρη τους υπάρχουνε και λειτουργούνε και τα ψυχικά όργανα. Η καθιερωμένη παλιά παιδαγωγική—που μεσουρανήει ακόμη στον τόπο μας για να βασανίζει και να αποβλάκωνει τα παιδιά μας—πίστευε, πώς, άμα είπει στο παιδί με το γλυκύτερο ή τον αυστηρότερο τρόπο «πρόσεχε» και άμα το απειλήσει, πραγματικά θα προσέξει το παιδί. Αυτό το τεράστιο ψυχολογικό λάθος θα είναι έγκλημα αν εξακολουθήσει. Γιατί έτσι σκοτώνουμε την προσοχή του παιδιού. Θέλουμε να κάνουμε το παιδί να προσέξει; Δεν χρειάζονται ούτε απειλές, ούτε αμοιβές, ούτε τα άλλα γλυκανάλατα μέσα της παλιάς παιδαγωγικής. Σύμφωνα με την αντίληψη της νεώτερης ψυχολογίας, το παιδί τότε μόνο θα «προσέξει» μ' όλη του τη δύναμη, άμα του δημιουργήσουμε τή ν ανάγκη να «προσέξει», άμα δηλαδή του γεννήσουμε π.χ. μέσα του ένα τέτιο πρόβλημα, που θα έχει την όρεξη να το λύσει. Τότε η προσοχή του θα ζυπνήσει μόνη της και θα μένει άγρυπνη και αδιατάρακτη, όσο υπάρχει μέσα στο παιδί ή ανάγκη, όσο να λύσει το πρόβλημα. Και τότε δε χρειάζονται ούτε αμοιβές ούτε τιμωρίες.

Όλα αυτά τα τεχνητά εξωτερικά μέσα της παλιάς παιδαγωγικής πρέπει ν' αντικατασταθούνε με έσωτερικά ελατήρια. Και τα έσωτερικά αυτά κίνητρα, οι ανάγκες, και πολύ ισχυρότερα είναι και απειρε φορές δραστηκώτερα και πολύ πιο καταλληλά να βοηθήσουνε και να εύκολύνουνε την κανονική εξέλιξη του παιδιού.

Ο ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΥΝΑΜΙΣΜΟΣ

Σκεφθήκατε ποτέ τι δυναμισμό κρύβει μέσα της η ανάγκη; Την ίδια πράξη, που μας φαίνεται ή τρομερότερη άγγαρσία, άμα δε νιώθουμε μέσα μας το ενδιαφέρον που γεννάει ή ανάγκη, την ίδια πράξη την κάνουμε με την μεγαλύτερη άφοσώση, άμα έχει ζυπνήσει το αληθινό ενδιαφέρον, γιατί υπάρχει μέσα μας ή ανάγκη που μας σπρώχνει ασυγκράτητα. Άς πάρουμε ένα παράδειγμα. Είμαστε θρονιασμένοι στο γραφείο μας μια χειμωνιάτικη βραδιά και διαβάζουμε. Έξω φυσομανάει ο αέρας. Άνοιγει ή πόρτα και ένα σεβαστό πρόσωπο μας παρακαλεί να πάμε απέναντι στο κιόσκι ν' αγοράσουμε ένα κουτί σπύρα. Τι φασαρία, αλήθεια! Να χάσεις τη ζεστασιά σου, να φορέσεις το πανωφόρι, να κατεβείς τόσα σκαλοπάτια. Σωστή άγγαρσία. Με χίλια δυο προσήματα προσπαθούμε να ξεφύγουμε. Άν όμως τα σπύρα τα χρειάζομαι εγώ ο ίδιος, γιατί θέλω να ανάψω το τσιγάρο μου, και δεν υπάρχουνε στο σπίτι, θα πεταχθώ, χωρίς καν να το σκεφθώ, στο απέναντι κιόσκι να αγοράσω. Και για να πεισθούμε καλύτερα, άς εξετάσουμε τις πράξεις μας, τις κινήσεις μας, όλα όσα κάναμε μια ολόκληρη ήμέρα. Θα διαπιστώσουμε—και ή προσωπική μας πείρα αξίζει περισσότερο στο ζήτημα τούτο από κάθε θεωρία—πώς κάναμε ένα σωρό πράματα, δυσάρεστα αν τα εξετάσουμε μόνο τους και ανεξάρτητα, με τη μεγαλύτερη εύκολία, ακόμη και με τη μεγαλύτερη εύχαρίστηση μόνο και μόνο γιατί με τις ενέργειές μας αυτές ικανοποιήσαμε κάποια έσωτερική μας ανάγκη.

Αυτή τη μεγάλη αλήθεια πρέπει να την καταλάβει καλά και το σχολείο και ο δάσκαλος. Κάθε εργασία, κάθε ψυχική ενέργεια που θέλουμε να κάνει το παιδί πρέπει να είναι το όργανο, για να ικανοποιήσει μια ανάγκη που του γεννήσαμε μέσα του. Τότε θα ριχθεί με τά μούτρα μόνο του στη δουλειά. Μα εδώ πρέπει να ξεχωρίσουμε δυο ζητήματα, που το «παλιό» σχολείο τά μπερδεύει. Άλλο πράμα είναι ή όρεξη για δουλειά, ή ανάγκη να χρησιμοποιήσει το παιδί τα ψυχικά του όργανα, και άλλο ο τρόπος που θα τά μεταχειρισθεί.

Άλλο πρόβλημα πώς θα γεννήσουμε μέσα στο παιδί την ανάγκη για την εργασία που θέλουμε να κάνει, και άλλο πώς θα του τελειοποιήσουμε την τεχνική, που θα εφαρμόσει για να ικανοποιήσει εύκολώτερα και πλουσιώτερα της ανάγκη που γεννήθηκε μέσα του. Το σπουδαίο για το δάσκαλο είναι το πρώτο. Γιατί αν κατορθώσει να γεννήσει στα παιδιά την ανάγκη, τότε τους έδωσε στα χερίά τους το δραστηκώτερο έσωτερικό κίνητρο για να εκτελέσουνε πρόθυμα την εργασία που αναλαβαίνουμε. Και άμα ανάψουμε μέσα στο παιδί την όρεξη, την επιθυμία, τότε το ίδιο το παιδί θα ενδιαφερθεί όρμητικά μόνο του να βρει, να μάθει, και να τελειοποιήσει τά μέσα, την τεχνική, που πρέπει να μεταχειρισθεί για να ικανοποιήσει την αναμμένη επιθυμία του.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ—ΑΓΓΑΡΕΙΑ

Άμα κάνουμε κάτι, χωρίς να μας ενδιαφέρει, δυσανασχετούμε, βασιόμαστε, αηδιάζουμε. Η καθιερωμένη παιδαγωγική, το «παλιό» σχολείο, γιατί λησμονούνε το σπουδαίο τούτο φαινόμενο; Γιατί έχουν έτσι αυθαίρετα σβύσει από το λεξικό τους τη λέξη άγγαρσία, αηδία; Ένα φαγητό μας αηδιάζει, άμα μας το προσφέρουμε την ώρα που δεν πεινάμε. Και το ίδιο φαγητό, που το λαχταρούμε και γλύφουμε τα χείλια μας, άμα πεινάμε, το αηδιάζουμε, άμα είμαστε χορτάτοι. Έ, λοιπόν! Και ο μαθητής που του δίνουμε να καταπιεί ένα μάθημα, χωρίς να του έχουμε πρώτα ζυπνήσει το έσωτερικό του ενδιαφέρον, γιατί δεν του γεννήσαμε την όρεξη, την έσωτερική ανάγκη, μοιάζει με τον άνθρωπο εκείνο, που τον αναγκάζουμε να φάει κάτι, χωρίς να έχει όρεξη. Τα τέτια μαθήματα δε μπορεί παρά να τ' αντιπαθήσει. Τά αηδιάζει. Είναι μαθήματα—άγγαρσία. Φυσικά, άμα τον πιέσουμε τον μαθητή, θα προσπαθήσει για μια στιγμή να «προσέξει». Μα ή προσοχή αυτή είναι μια δυσάρεστη πάλη με τον ίδιο του εαυτό του, που του τρώει πολύτιμη ψυχική δύναμη και τον κουράζει, απαραλάχτα όπως ταλαιπωρείται ο άνθρωπος εκείνος που με το στανιό του δίνουμε να φάει, ενώ είναι χορτάτος. Ο καταναγκασμός όμως αυτός ούτε μπορεί να κρατήσει πολύ, και έχει δυσάρεστες συνέπειες για το πνεύμα του παιδιού, όπως και ο καταναγκασμός του φαγητού για το στομάχι του χορτάτου. Και αν πραγματικά θέλουμε το παιδί να προσέξει και ν' άφοσωθεί μ' όλη του την δύναμη στη δουλειά, και όχι να τσιμπήσει κρύβοντας την αηδία του, όπως τσιμπάει ο χορτάτος, τότε το πρώτο χρέος μας είναι να γεννήσουμε μέσα του την ανάλογη ανάγκη, για να ζυπνήσει το έσωτερικό του ενδιαφέρον. Μόνον τότε θα ριχθεί με τά μούτρα του.

ΤΟ ΞΥΠΝΗΜΑ ΤΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΙΓΝΙΔΙ

Πώς όμως θα κατορθώσουμε να ζυπνήσουμε το ενδιαφέρον του παιδιού, πώς θα γεννήσουμε μέσα του την ανάγκη κάθε φορά για τά χίλια δυο πράματα, που θέλουμε εμείς να μάθει, αφού δε νιώθει τη χρησιμότητά τους; Δύσκολο, όμολογώ, πρόβλημα, μα όχι και αδύνατο να το λύσουμε.

Και για να φτάσουμε στην πρακτική του λύση, δυο πράματα χρειάζονται. Πρωτ' άπ' όλα μπορούμε μια χαρά, και χωρίς καμιά ζημία, να ξεκαθαρίσουμε το πρόγραμμα της διδασκαλικής ύλης από ένα σωρό άχρηστα πράματα και άλλα τόσα που αδύνατο να συνταριάσουμε με τις βιολογικές ανάγκες και τά βιολογικά ενδιαφέροντα του παιδιού. Έπειτα, να φροντίσουμε με κάθε τρόπο—κι' εδώ μας βοηθεί αφάνταστα πολύ ή ψυχολογία του παιδιού—να συνδέσουμε, θα έλεγα, να μολιάσουμε, όλα όσα θέλουμε να κάνουμε και να μάθει το παιδί, με τά εμφύτα ελατήρια που κινούνε μόνα τους την προσοχή και τη δημιουργική ενέργεια του παιδιού. Το παιδί είναι ένα ζωντανό πλάσμα, προικισμένο με περιέργεια και με πλήθος όρμες— που το σπρώχνουνε να κατακτήσει το νέο,

